

Hititler’de Adoption

Adil Alpman - Ankara

Modern hukuka dayanan günümüz toplumlarında olduğu gibi, Eskidoğu tarihinde çivi yazılı hukuku kullanan kavimlerinde de adoption müessesesi önemli bir yer işgal ediyordu. Adoption sözcüğü burada kelime anlamı bakımından: Evlâtlık almak; bir kadını gelin olarak ya da bir erkeği damat (iç-güveyi) olarak aile içine kabul etmek; bir yanaşmayı (*cliens*), bir köleyi aile içine almak; kabul etmek anlamına gelmektedir.¹ Adoption doğrudan doğruya hukuk bilimini ilgilendiren sosyo-ekonomik bir müessesedir.

Çağımızda hukuk² esas olarak "özel hukuk" ve "kamu hukuku" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Adoption özel hukukun bir parçasını teşkil eden "medeni hukuk"un içinde yer almaktadır. Ancak, hemen ifade etmeliyiz ki, Eskidoğu kavimleri hukukun bu şekilde sistemli bir kavramına henüz erişememişlerdi.

İnsanlar neolitik devirde (İ.Ö. 6500) yerleşik hayata geçtiklerinden itibaren yazısız dönemlerinde gelenek hukuku ile idare ediliyorlardı. Zamanla teamül hukukundan yazılı hukuka geçilmiştir (İ.Ö. 2350). Mevcut hukuk düzeni, bir toplumun kendi düşüncesinin tezahürü olabileceği gibi, başka toplumların hukuklarındandır, hatta geçmişte yaşamış toplumların hukuklarından faydalanmış ve tesirler almış olabilir. Örneğin, Eskiçağ’ın Eskidoğu çivi yazılı hukuku müşterek bir hukuk geleniğini aksettirdiği görülür.³ Bunun yanında Roma hukukunun günümüzde mevcut dünya hukukuna her bakımdan tesir ettiğini biliyoruz.⁴ Hititler de eski Mezopotamya hukukundan etkilenmişlerdi.⁵

Eski Önasya’da Hitit Anadolu’sunda yazılı vesikaların (Geç Hitit Devri hariç) hemen hepsi Hititler’in başkenti Hattuša (Boğazköy) devlet arşivine aittir.⁶ Bunun yanında Maşathöyük, Alacahöyük, Tarsus, İnandık ve Orta-

¹ *Nouveau Petit Larousse*, Paris 1972, 1; A. Alpman, *Eski Önasya Hukukunda Adoption*, Ankara 1988.

² Hukuk, insanlar arasında ve insanlarla devlet arasında ve devletler arası münasebetleri düzenleyen kamu gücü ile desteklenmiş kurallar bütünüdür, bak. N. Bilge, *Hukuka Giriş*, Ankara 1966, 8.

³ M. Tosun / K. Yalvaç, *Sumer, Babil, Asur Kanunları ve Ammi-Şaduqa Fermanı*, Ankara 1975, 7 n. 12.

⁴ H. Demircioğlu, *Roma Tarihi I/1*, Ankara 1999, 5.

⁵ F. Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara 1999, 147 v.d.

⁶ Hattuša arşivi, Boğazköy’de 1906 yılında başlayan ve halen devam eden kazılar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Boğazköy dışında bulunan metinler için bak. A. Götze,

köy'de ortaya çıkarılan diğer Hitit çivi yazılı vesikalarını da zikretmek gerekir.⁷ Hemen ifade etmek gerekir ki, bu vesikaların tümü kiral soyuna aittir. Bir başka ifadeyle Anadolu halkının sosyal hayatı bu yazılı metinlere aksetmemiştir. Bundan başka Hititler devrinde (İ.Ö. 1750-1200) halkın sosyal hayatını yansıtan hukukî tek bir vesika yoktur.⁸ Yazılı belgelerin çoğu Yeni Devlet zamamına (İ.Ö. 1450-1200) aittir. Az bir kısmı Eski Devlet zamanı (İ.Ö. 1750-1450) ile ilgilidir. Bu çivi yazılı vesikalar devlet muahedeleri, mektuplar, yıllıklar, arazi bağış belgeleri, fermanlar, destanlar, masallar ve dinî vesikalardan oluşmaktadır. Bunların yanında Hatti, Pala, Lui ve Hurri dillerinde yazılmış bir çok çivi yazılı metin mevcuttur. Ayrıca Akkadça-Hititçe gibi iki dilli olanlarını da zikretmek gerekir.⁹ Hattuşa devlet arşivinde iki kanun tableti dışında ticarî senetler, hukukî ve ekonomik vesikalar yoktur.¹⁰ Bu nedenle adoption işlemlerini akidlerden ziyade Hitit kırıllarına ait vasiyetname, mülk bağış belgeleri, muahede, ferman, kırala karşı yapılan sadakat yeminlerini ihtiva eden metinlerden çıkarmak zorunda kalıyoruz. Yukarda değindiğimiz gibi, adoption sözcüğü kelime anlamı bakımından, bir kimseyi evlâtlık, damat, gelin, yanaşma, cariyeye ve köle olarak aile içine almak, kabul etmek anlamına gelmektedir. Biz burada adoptionun içinde yer alan önemli bir uygulamayı teşkil eden "evlâtlık alma" üzerinde duracağız: Hititler zamanında ait adoptionun evlâtlık alma uygulamasını yansıtan vesikalardan ilki Eski Hitit Devleti dönemine ait Büyük Kral I. Hattuşili'nin vasiyetnamesidir.¹¹

1) I. Hattuşili'nin Vasiyetnamesi (KUB I 16)

Günümüz bilimadamları tarafından "vasiyetname" olarak isimlendirilen bu belgeye göre, Kuşşara şehrinde hastalanan I. Hattuşili kendisine karşı sadakatsizlikle suçladığı prens Huzziya'yı veliahdlığından azlederek, yerine I. Mursili'yi tayin etmişti.¹² Metinden anlaşıldığına göre. Huzziya kral

VBoT, Marburg 1930; ayrıca Tarsus'ta, *JAOS* 59 (1939) 1-5; ve İnandık'ta bak. K. Balkan, *İnandık'ta 1966 Yılında Bulunan Eski Hitit Çağına Ait Bir Bağış Belgesi*, Ankara 1973, 2 v.d.

⁷ S. Alp, "Eski Anadolu Yazısının Menşeleri", in: *Türk Tarih Kurumu Atatürk Konferansları*, Ankara 1964, 58.

⁸ Hukukî vesikaların tahta tabletler üzerine yazıldığı konusunda bak, H.G. Güterbock, *SBo II*, Berlin 1942, 48.

⁹ K. Bittel, *Hattusha*, New York 1970; E. Laroche, *CTH*, Paris 1971; F. Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, Ankara 1987, 176-185.

¹⁰ S. Alp, *AÜDTÇF Derg* 5 (1947) 467.

¹¹ F. Sommer / A. Falkenstein, *Die hethitisch-akkadische Bilingue des Hattuşili I. (Labarna II.)* (ABAW 16), München 1938.

¹² T. Yiğit, *I. Hattuşili ve Dönemi*, basılmamış Doktora tezi, Ankara 1994, 97-101.

Ḫattušili'nin kızkardeşinin ağıludur; Ḫattušili tarafından evlâtlık alınmış ve sonra veliahd tayin edilmişti. Fakat, metinde açıklanmayan bir nedenle Ḫuzziya veliahdlıktan düşürülmüş ve yerine Muršili veliahd yapılmıştır (§ 2, st. 9).

Öyle anlaşıyor ki, Eski Hitit kiral ailesinde iki evlâtlık alma olayı yaşanmıştır. Ancak, bu iki olayı tevsik eden belgeler elimize geçmemiştir. Ayrıca, taraflardan biri kiral diğeri prens olan böyle bir akid, kralın emriyle bozulabiliyordu. Anılan vasiyetnamede Muršili'nin Hitit Büyük Kralı I. Ḫattušili ile akrabalığı konusunda bir bilgi yoktur (§ 7, st. 37). Ancak, Halep muahdesinde Muršili I. Ḫattušili'nin "torunu" olarak zikredilmektedir.¹³ Telepinu fermanında da bu konuda bilgi verilmemektedir.¹⁴

Anılan vasiyetname'de I. Ḫattušili'nin kızlarının olduğunu öğreniyoruz (§ 16, st. 6). Demek ki, Hitit tahtı üzerinde kiral kızlarının hakkı yoktu. Böylece oğlu olmayan Ḫattušili kızkardeşinin oğlu Ḫuzziya'yı evlâtlık aldıktan bir müddet sonra oğlu Muršili'nin doğmuş olduğunu düşünüyoruz (§ 8, st. 42-43).

Vasiyetnameye göre, burada söz konusu olan Muršili, I. Ḫattušili'nin nikahlı zevcesinden değil, ikinci dereceden hukuklu bir kadından doğmuş olabileceğini düşünüyoruz (§ 13, st. 68-72). I. Ḫattušili'den yaklaşık 100 ya da 150 sene sonra yazılmış Telepinu fermanı bu konuda bize ışık tutmaktadır (KUB XXI 48). Adı geçen fermana oğlu olmayan bir krala, ikinci dereceden hukuklu bir kadın alma hakkı verilmektedir. Öyle anlaşıyor ki, I. Ḫattušili zamanında (İ.Ö. 1575-1550) tahta geçecek veliahdın birinci dereceden hukuklu zevceden doğan erkek evlât olması gerekiyordu. Bu nedenle kraliçesinden oğlu olmayan Ḫattušili, kızkardeşinin oğlu Ḫuzziya'yı evlâtlık almıştı. Daha sonra ikinci dereceden hukuklu eşinden oğlu Muršili doğmuş, ve bunun üzerine iteatsizlikle suçladığı Ḫuzziya'yı veliahdlıktan uzaklaştırarak yerine Muršili'yi getirmişti. Ortaya çıkan bu değişikliğe Ḫuzziya ve annesi diğer bazı saray ileri gelenleri itiraz ederek ayaklanmışlardı.¹⁵

Nitekim saraydaki bu tepkiler Muršili kiral olduktan sonra da devam etmiştir. I. Muršili'nin Mezopotamya'daki Babil seferi (İ.Ö. 1550) dönünde bir saray entrikası olayına kurban gittiğini Telepinu fermanından öğreniyoruz. Fakat bütün bunların yanında Muršili, I. Ḫattušili'nin kızlarından birinin oğlu olamaz mıydı? Bizi bu konuda Halep Muahdesi

¹³ E.F. Weidner, *Politische Dokumente aus Kleinasien* 1 (BoSt 8), Leipzig 1923, 83; A. Götze, "Die historische Einleitung des Aleppo-Vertrages (KBo I 6)", *MAOG* 4 (1928) 59-66; G. Steiner, "Muršili I.: Sohn oder Enkel Labarna-Ḫattušilis I?", *UF* 28 (1996) 561-618; H. Klengel, *Hethitische Geschichte* (HdO I 34), Leiden 1999, 64.

¹⁴ Bak. I. Hoffmann, *Der Erlaß Telipinus* (THeth 11), Heidelberg 1984, 18 f.

¹⁵ O.R. Gurney, *CAH* II/1, Cambridge 1973, 663.

desteklemektedir. Burada Mursili I. Hattuşili'nin "torun"u şeklinde ifade edilmektedir.

I. Hattuşili'nin üzerinde durduğumuz vasiyetnamesinde Huzziya'nın ve onun azledilerek arkasından Murşili'nin veliahd tayin edilmeleri olayları gerçek evlâtlık almaları gösterir. Zira, "veliahd" kralın gerçek varisidir. Burada, Mezopotamya'nın gerçek evlâtlık alma vesikalarında görüldüğü gibi, hukuken tescil, veraset, karşılıklı sevgi, evlâtlık kimsenin iteati ve saygısı mevcuttur.¹⁶ Görünüşe göre, Hitit Büyük kralı I. Hattuşili iteat ve saygı bulamadığı için kız kardeşinin oğlu Huzziya'yı veliahdlıktan uzaklaştırmıştır (§ 1, st. 1-7). Ayrıca her iki olayda da I. Hattuşili'nin işlemlerin tescili için Asiller ve Beyler meclisleri onaylarına müracaat ettiğini görüyoruz (§ 7, st. 37-39). Hitit Büyük Kralı I. Hattuşili'nin yeni veliahd "oğlu" Murşili'den: Kendisine gerekli hizmetleri yapmasını ve ölümünden sonra ölü kültlerini ihmal etmemesini istemektedir (§ 23, st. 71-73). Hititler'de adoption'un evlâtlık alma olayına temas eden ve yine anılan I. Hattuşili zamanına tarihlenen İnandık Bağış Belgesi¹⁷ de bu hususlara temas etmektedir.

2) İnandık Bağış Belgesi (İK 174-66)

Söz konusu vesikada Hanhana şehri vekilharcı olan Tuttulla, Zidi'yi önce evlâtlık olarak alıp, daha sonra kendi kızı Zizzata'yı ona zevce olarak verip evlendirmektedir. Yeni evlilerin oturması için de düğün hediyesi olarak bir ev bağışlanmaktadır. Metinden anlaşıldığına göre, bu, adoption'un bir başka uygulaması olan "içgüveyi"¹⁸ mahiyetinde bir evlenmedir. Böylece kurulan aile müessesesi evlâtlık alma ile garanti altına alınmış oluyordu. Bu suretle Zidi, hem evlâtlık, hem de damat olduğu aileye iki yönden bağlanmış oluyordu. Ayrıca yapılan bağışın¹⁹ onun ahvadına intikal edebileceği ifade edilerek damat Zidi'nin geleceği güvence altına alınmış oluyordu. Böylece bu belgeye yapılan bağışın bir garanti senedi gözüyle de bakabiliriz. Bu vesika Hitit ailesinin pederşahi karakterini bize ayrıca göstermektedir.²⁰ Elimizde kimsesi olmayan bir çocuğun evlâtlık alınmasını ihtiva eden ve Hitit kralı II. Huzziya zamanına tarihlenen bir başka Bağış Metni

¹⁶ B. Boyer, *Textes juridiques* (ARM 8), Paris 1958, 175.

¹⁷ Mülk Bağış metinlerinin belli bir formüle göre yazıldığı konusunda, bak. Balkan, *İnandık*, 25 n. 63.

¹⁸ Adoption içinde yer alan içgüveyilik hakkında bak. K. Balkan, *AÜDTCF Derg* 6 (1952) 147-152.

¹⁹ Mülk bağış belgeleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için, bak. K. Riemschneider, *MIO* 6 (1958) 321-378.

²⁰ Balkan, *İnandık*, 2-4.

(KBo VIII 26) daha vardır.

3) KBo VIII 26 – Mülk Bağış Metni

Yukarda adı geçen vesikade evlâtlık alma işlemi bir mabet tanrıçasına yapılmaktadır (Öy. 1-5).²¹ Hititler zamanında kimsesiz çocuklar mabetlerin güvencesi altına verilebiliyorlardı. Bu çocuklar mabetlerde emniyet altında muhtemelen mabetlerin bakımı ile ilgili olarak alınıp, yetiştirilip, büyütülüyorlardı. Belki de ileride rahip ya da rahibe oluyorlardı. Dinin toplum üzerinde fevkalade etkili olduğu bu zamanda, mabedin malına ve zilyedine kimse dokunamazdı. Dolayısıyla bu çocuklar tanrının malı sayılırdı. Bizim bu görüşümüzü Hitit Büyük Kralı I. Arnuwanda'nın zevcesi kraliçe Ašmunikkal'e ait talimat metni (KUB III 8)²² doğrulamaktadır (bak Öy. 13-15).²³ Zira, bu metinde kişilerin dışarıdan içeriyle alınabileceği, fakat içeriden kimsenin dışarıya verilemeyeceği adoption olayına temas edilir.²⁴

Yukarda verdiğimiz bilgilerin ışığı altında şunu söyleyebiliriz: yalnız Hitit kiral ailesi değil, aynı zamanda yerli halk da adoption müessesesi ile yakından ilgileniyordu. Biz bunu Hitit Büyük Kralı II. Murşili zamanına ait Mira-Kuwaliya muahedesinde (KBo V 13) görebiliyoruz.²⁵

4) Mira-Kuwaliya Muahedesi (KBo V 13)

II. Murşili'nin, feodal Hitit devletine bağlı vasal Arzawa²⁶ ülkelerinden birini teşkil eden Mira-Kuwaliya memleketleri kralı Kupanta-Kurunta ile akdettiği muahededen, Kupanta-Kurunta'nın, selefi ve amcası Maşhuiluwa tarafından evlâtlık alındığını öğreniyoruz (§ 4, st. 22-33).

Muahede metninden anlaşıldığına göre, Hitit kralı II. Murşili Arzawa ülkesine yapmış olduğu ilk seferinde Mira-Kuwaliya memleketleri kiralığına Maşhuiluwa'yi getirmişti. Maşhuiluwa, II. Mursili'nin müsadesi ile

²¹ Metinde yer alan SAL.LUGAL (kraliçe) sözcüğünün "tanrıça" anlamında olduğu konusunda, bak Balkan, *İnandık*, 12.

²² H. Otten, *Hethitische Totenrituale*, Berlin 1958, 106 v.s. (= CTH 252 "Prescriptions de la reine Ašmunikal aux gardiens de tombes (É.NA₄)); bak. H. Otten, "Die Schenkungsurkunde KUB XIII 8. Eine junge Kopie", in: *Anatolian Studies Presented to Hans Gustav Güterbock on the Occasion of his 65th Birthday* (PIHANS 35), Istanbul 1974, 245-251.

²³ K. Balkan, *DTFCD* 6 (1952) 150.

²⁴ F. Kinal, *Anma Kitabı*, Ankara 1973, 420.

²⁵ J. Friedrich, *Staatsverträge des Hatti-Reiches in hethitischer Sprache* (MVAeG 31/1), Leipzig 1926, 100-111.

²⁶ Arzawa memleketleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için, bak F. Kinal, *Arzawa Memleketleri Mevkii ve Tarihi*, Ankara 1953; S. Heinhold-Krahmer, *Arzawa* (THeth 8), Heidelberg 1977.

kendi erkek kardeşinin oğlu Kupanta-Kurunta'yı evlâtlık almış ve kendisine varis tayin etmişti. Fakat daha sonra Maşhuiluwa isyan edince, kiral Murşili yapmış olduğu ikinci Arzawa seferinden sonra, Mira-Kuwaliya memleketleri kiralığına onun evlâtlık oğlu Kupanta-Kurunta'yı getirmişti.²⁷

Söz konusu olay gerçek bir evlâtlık almayı yansıtır; ayrıca Hattuşa sarayı tarafından resmen tescil edilmiştir. Ancak bu evlâtlık almayı içeren belge ele geçmemiştir. Buradaki evlâtlık almanın gayesi tahta varis, yani veliahd tayin etmektir. Halbuki bu devirde Alalah,²⁸ Ugarit,²⁹ ve Nuzi'de³⁰ adoptionun önemli uygulaması olan evlâtlık alma müessesesi amacından saptırılmış olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yukarda sözünü ettiğimiz Mira-Kuwaliya muahedesinden anlaşılan bir diğer husus, feodal Hitit devlet teşkilatında vasal devlet hanedanlarında veliahdlığı ilgilendiren evlâtlık almada, Hattuşa sarayının müdahale etmesidir. Burada Hattuşa'nın menfaatlerine uygun hareket edecek kişinin düşünülmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Aynı uygulamaya Hattuşa sarayında da dikkat ediliyordu. Böylece Hattuşa sarayında siyasî maksatlarla evlâtlık almaya başvurulduğunu görüyoruz. Buna açık delil olarak Tarhuntaşşa kiralı Ulmi-Teşub'un Hitit Büyük Kiralı III. Hattuşili tarafından evlâtlık alınmasıdır (KUB XXI 37).³¹

5) III. Hattuşili'nin Fermanı (KUB XXI 37)

Biz bu olayı III. Hattuşili'nin kendi hanedanını ve ahvadını garanti altına almak maksadiyle emir buyurduğu bir fermanından öğreniyoruz (Öy. st. 40).³² Halbuki III. Hattuşili'nin (IV.) Tutthaliya³³ ve Nerikkaili³⁴ adlarını taşıyan iki oğlu vardır. Büyük Kiral neden böyle bir şeye lüzum görmüştü? Kanaatimize göre bu olay gerçek bir evlâtlık alma olayından ziyade, himaye tarzında bir evlâtlık almayı içeriyordu. Daha sonra III. Hattuşili Tarhuntaşşa şehri kiralı Ulmi-Teşub ile bir muahede akdetmişti. Zira, Tarhuntaşşa şehri

²⁷ Kinal, *Anma kitabı*, 30; *Eski Anadolu Tarihi*, 108 v.d.

²⁸ D.J. Wiseman, *The Alalah Tablets*, London 1953, 39 v.d.

²⁹ PRU 3, 54 v.d., RS 15.92; 64 v.d., RS 16.200; 70 v.d., RS 16.295; 75, RS 16.344.

³⁰ P. Koschaker, *Neue keilschriftliche Rechturkunden aus der El-Amarna-Zeit*, Leipzig 1928, 55; E. Cassin, *L'adoption à Nuzi*, Paris 1938; G. Dosch, *Zur Struktur der Gesellschaft des Königreichs Arraphé* (HSAO 5), Heidelberg 1993, 115-154.

³¹ A. Ünal, *Hattuşili III.*, I/2 (THeth 4), Heidelberg 1974, 116-127.

³² Ünal, *Hattuşili III.*, 122, 127.

³³ Hattuşili'nin Apologya IV 76-77; bak. H. Otten, *Die Apologie Hattusilis III.* (StBoT 24), Wiesbaden 1981, 28-29.

³⁴ Th.P.J. van den Hout, *Der Ulmiteşub-Vertrag* (StBoT 38), Wiesbaden 1995, 95-104; "Nerikkaili", *RIA* 9/3.-4. Lfg., 1999, 231-232.

konumu itibariyle önemliydi. Tarhuntašša şehrinin Hititler'in merkezi Hattuša'nın güneyinde olduğunu aynı Hattušili'nin apologyasından biliyoruz.³⁵ Nitekim Hittit Büyük Kralı II. Muwattalli Kadeş savaşından (İ.Ö. 1275) önce devlet merkezini geçici bir müddet için Hattuša'dan Tarhuntašša'ya nakletmiş olduğunu biliyoruz.³⁶ Zira kuzeyde Hitit devletine düşman Kaşkalar vardı.

Hiç şüphesiz Tarhuntašša şehri Hitit devletinin güneyi için önemli bir mevkie sahipti. Böylece Hitit Büyük Kralı III. Hattušili Ulmi-Tešub'u himaye tarzında evlâtlık almış ve Tarhuntašša şehrine kiral yapmıştı. Buna benzer bir uygulamayı Hittit Büyük Kralı II. Šuppiluliuma'ya karşı yapılan bir sadakat yemini ihtiva eden bir vesikada buluyoruz (KUB XXVI 32).

6) KUB XXVI 32 – Sadakat Yemini³⁷

Bu vesikada yemini yapan GAL DUB.SAR.GIŠ ("tahta tabletler üzerine yazan kâtiplerin başı") X-Šarruma'dır. Adı geçen kâtip kendisinin daha önce Hitit Büyük Kralı III. Arnuwanda tarafından evlâtlık alındığına anılan metinde temas etmektedir (Öy.st. 1-19).

Yukarda anlattığımız bütün bu bilgilerin ışığı altında öyle anlaşıyor ki, Eski ve Yeni Hitit devletleri zamanında Hitit Büyük Kıralları zaptettikleri veya önemi haiz yerlere oğullarını veya damatlarını birer "Küçük Kiral" olarak tayin ediliyorlardı.³⁸ Zira, en yakınlarına güvenilebilirlerdi. Bunların dışında himayeleri altına aldıkları ve evlât edindikleri kişileri politik amaçlarla yetiştirip büyütüyorlardı. Nitekim Tarhuntašša kralı Ulmi-Tešub ile kâtip X-Šarruma'nın Hitit Büyük Kıralları tarafından evlâtlık alınmalarını bu maksatla değerlendirmek ve bu evlâtlık almaların gerçek evlâtlık almadan ziyade, politik yakınlık temini amacını taşıyan ve Hitit sarayının çıkarlarına hizmet eden bir evlât edinme olduğunu unutmamak gerekir. Hitit Büyük Kıralları sadık ve kabiliyetli gördükleri kişileri himayeleri altına alıyorlar, koruyorlar ve yetiştirmelerini sağlayarak, ileride gerekli yerlerde devlet hizmetlerinde kullanıyorlardı. Büyük Kıraldan böylesine ilgi

³⁵ Tarhuntašša'nın lokalizasyonu hakkında muhtelif görüşler vardır, bak. G.F. del Monte / J. Tischler, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte* (RGTC 6), Wiesbaden 1978, 405, 467-470, G.F. del Monte, *Die Orts- und Gewässernamen der hethitischen Texte. Supplement* (RGTC 6/2), Wiesbaden 1992, 162; S. Alp, "Zur Lage der Stadt Tarhuntašša", in: *Atti del II Congresso Internazionale di Hittitologia* (StudMed 9), Pavia 1995, 1-11; S. de Martino, "Ura and the boundaries of Tarhuntašša", *AoF* 26 (1999) 291-300.

³⁶ Hattušili'nin Apologya I 75-II 2; bak. Otten, *Apologie*, 10-11.

³⁷ E. Laroche, *RA* 47 (1953) 70-78.

³⁸ Kinal, *Eski Anadolu Tarihi*, 106.

ve yardım gören kimselerin, kırala minnet ve şükranla bağlanacakları doğal idi. Yukarda sözünü ettiğimiz evlâtlık almalar, gerçek evlâtlık almalar ol- saydı, iki oğlu olan III. Hattuşili neden böyle bir uygulamaya lüzum görsün- dü? Aynı şekilde III. Arnuwanda ölünce, yerine neden X-Şarruma değilde, kardeşi II. Šuppiluliuma geçmişti? X-Şarruma gerçek bir evlâtlık oğul ol- saydı, muhakkak tahta o geçerdi. Olayların böyle olmadığını diğer Hitit yazılı belgelerinden biliyoruz.

Özetlersek, Eski Anadolu’da adoption olayının önemli bir uygulamasını teşkil eden evlâtlık alma müessesesi, gelenek hukukunun yürürlükte olduğu zamanlardan beri vardı. Nitekim Anadolu’nun tarihi devirlere girdiği Kül- tepe Çağında (İ.Ö. 2000-1750) halka ait evlâtlık alma kontratlarını buluyo- ruz.³⁹ Hititler’e ait evlâtlık alma ile ilgili akidler ve kanun maddeleri elimize geçmemiş olmakla beraber, bu müessesenin Büyük Kırallar, soylu- lar, hürler, yerli halk ve köleler arasında varlığını diğer yazılı vesikalardan öğreniyoruz.

³⁹ G. Eisser / J. Lewy, *Die altassyrischen Rechtsurkunden vom Kültepe. 1. und 2. Teil* (MVAeG 33), Leipzig 1930, 7-10.